

Arastırma Makalesi

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi Olarak Sürdürülebilir Tüketim ve Gönüllü Vergi Uyumunu İlişkisi

Relationship with Sustainable Consumption as A Sustainable Development Goal And Volunteer Tax Compliance

<p>Sabiha KILIÇ Prof.Dr., Hitit Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü sabihakilic@hitit.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-0906-4567</p>	<p>Deniz AYTAÇ Prof.Dr., Hitit Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü denizaytac@hitit.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-7546-2734</p>
--	--

Makale Geliş Tarihi	Makale Kabul Tarihi
17.05.2023	11.06.2023

Öz

2015 yılında kabul edilen onyedinci sürdürülebilir kalkınma hedefinden biri de sürdürülebilir tüketimdir. Dünya'nın kapasitesi göz önünde bulundurularak her bireyin iyi ve sağlıklı yaşamasını amaçlayan sürdürülebilir tüketim hedefine ulaşmada temel finansman kaynağı ise diğer onaltı hedefte de olduğu gibi vergilerdir. Vergi gelirlerindeki artış kalkınma hedeflerine ulaşmada olumlu katkı sağlarken, vergi uyumundaki artış ise vergi gelirlerini arttırarak, sürdürülebilir tüketim hedeflerine hizmet etmektedir. Bu bağlamda vergi uyumu sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin finansmanı açısından önem arz etmektedir. Bu önem vergi uyumunu etkileyen faktörlerin incelenmesini öncelikli hale getirmektedir. Sosyal normlar diğer faktörlerin yanı sıra vergi uyumunu etkileyen unsurlar arasında yer alır. Sürdürülebilir tüketim de sosyal normlardan etkilenen bir kalkınma hedefidir. Bu çalışmada sürdürülebilir kalkınma amacı olarak sürdürülebilir tüketim ile bu amaca hizmet eden bir araç olarak vergi uyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Yapılan saha araştırması sonucunda sürdürülebilir tüketim davranışı ile vergi uyumunu arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu anlamda, sosyal normların sürdürülebilir tüketim davranışı üzerindeki her olumlu etkisinin vergi uyumunu ve dolayısıyla vergi gelirlerini arttırarak sürdürülebilir kalkınmaya olumlu katkı sağlayabileceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma, Gönüllü Vergi Uyumunu, Sürdürülebilir Tüketim Davranışı, Vergilendirme.

Abstract

Sustainable consumption is one of the seventeen sustainable development goals adopted in 2015. Considering the world's capacity, the main source of financing in reaching the sustainable consumption target, which aims for a good and healthy life for every individual, is taxes, as in the other sixteen targets. While the increase in tax revenues contributes positively to achieving the development goals, the increase in tax compliance serves the sustainable consumption targets by increasing tax revenues. In this context, tax compliance is important in terms of financing sustainable development goals. This importance makes it a priority to examine the factors affecting tax compliance. Social norms are among the factors that affect tax compliance, among other factors. Sustainable consumption is also a development goal influenced by social norms. This study aims to examine the relationship between sustainable consumption as a sustainable development goal and tax compliance as a tool serving this purpose. As a result of the field research, it was concluded that there is a relationship between sustainable consumption behavior and tax compliance. In this sense, it can be said that every positive effect of social norms on sustainable consumption behavior can contribute positively to sustainable development by increasing tax compliance and therefore tax revenues.

Keywords: Sustainability, Sustainable Development, Volunteer Tax Compliance, Sustainable Consumption Behaviour, Taxation.

Önerilen Atf /Suggested Citation

Kılıç, S. & Aytaç, D., 2023 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi Olarak Sürdürülebilir Tüketim ve Gönüllü Vergi Uyumunu İlişkisi, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 58(2), 1547-1569

1. Giriş

Sanayileşme, nüfus artışı, çeşitlenen ve artan tüketim alışkanlıkları çevre ve doğal kaynaklar üzerinde baskı yaratmaktadır. Endüstriyel üretim ve tüketim modelleri bir taraftan, doğal kaynak kullanımını diğer taraftan kimyasal atık birikimi ve çevre kirliliğinin yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Kaynakların sonsuz olmadığı ve bu nedenle sürekli büyümenin sürdürülemezliğinin farkına varılması, dünya çapında çevrenin ve doğal kaynakların sürdürülebilirliğiyle ilgili tedbirlerin alınmasını zorunlu hale getirmiştir. Büyüyen çevresel, ekonomik ve sosyal zorluklar, sürdürülebilirlik kaygılarının tüm dünyada bir ivme kazanmasına sebep olmuştur. Süreç içerisinde küresel bir amaç olan sürdürülebilir kalkınma 2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından 17 hedef kapsamında somutlaştırılmıştır. 17 hedef arasında yer alan sürdürülebilir tüketim ve üretim ise mevcut ve gelecek nesillerin geçim kaynaklarının sürdürülmesi amacıyla hizmet etmektedir. Kaynakların etkin kullanımı ve korunmasıyla çevre dostu yeşil tüketim anlayışını temsil eden sürdürülebilir tüketimin önemi küresel ölçekte hızla artmaktadır. Sürdürülebilir tüketimin de dahil olduğu 17 hedef kapsamında kalkınmanın sürdürülebilirliği hedeflenirken, önemli olan diğer bir husus ise sürdürülebilirliğin finansmanında ortaya çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler bu konuda yerel kaynaklar ve vergilemeyi finansmanın temel aracı olarak görmektedir. Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınmanın temel finansman kaynağı olan vergi gelirleri ve bu bağlamda vergi hasılatının artırılmasında ise vergiden kaçınmanın azaltılması üzerinde durulan diğer önemli bir husustur. Vergiden kaçınma azaldıkça vergi uyumunun artacak olması, vergi gelirlerine ve dolayısıyla hasılatına katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda vergiden kaçınma ile doğrudan ilişkili olan vergi uyumunun artırılması tüm ülkeler açısından kalkınmanın finansmanında kilit öneme sahiptir. Bu noktada vergi gelirleri açısından kilit role sahip vergi uyumunu etkileyen faktörlerin incelenmesi kalkınmanın finansmanı açısından önem arz etmektedir. Vergi uyumunu etkileyen birçok faktör olmakla birlikte bu temel faktörlerin başında sosyal normlar gelmektedir. Çevresel davranışları da içine alan sosyal normlar vergi uyumunun yanı sıra sürdürülebilir tüketim üzerinde de etkilidir. Söz konusu etki bu çalışmanın çıkış noktası olmuş ve sosyal normlardan doğrudan etkilenen iki değişken arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışma sürdürülebilir tüketim ve vergi uyumu arasındaki ilişkiyi sosyal norm perspektifinden ele alması bakımından alan yazındaki ilk çalışma olması nedeniyle özgün değer taşımaktadır. Çalışma, sürdürülebilir tüketim davranışının vergi uyumunu artırarak bir anlamda vergi hasılatının artmasına ve böylece bir sürdürülebilir kalkınma hedefi olarak kendi finansmanına hizmet edip etmediğinin araştırılması açısından literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Bu kapsamda çalışmanın ilk bölümde, Sürdürülebilir kalkınma hedefi olarak sürdürülebilir tüketim kavramı ve vergilendirme ilişkisi, ikinci bölümde, sosyal norm temelinde vergi uyumu ve sürdürülebilir tüketim bağlantısı ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise vergi uyumu ve sürdürülebilir tüketim davranışı arasındaki ilişkinin analizinde kullanılan yöntem ve bulgulara yer verilmiştir. Aşağıdaki bölümde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden biri olan sürdürülebilir tüketim kavramı ve vergilendirme konularına dair ayrıntılı bilgi yer almaktadır.

2. Sürdürülebilir kalkınma hedefi olarak sürdürülebilir tüketim kavramı ve vergilendirme

Küresel ölçekte neredeyse tüm ülkelerin temel amacı olan sürdürülebilir kalkınma hedefinin bir dizi uluslararası konferans ve girişimin ürünü olarak 1972 ve 1992 yılları arasında olgunlaştığı ifade edilebilir. Bu kapsamda sürdürülebilirliği küresel ölçekte ele alan ilk büyük uluslararası toplantı 1972'de Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı olmuştur. Takiben, 1983 yılında Birleşmiş Milletler, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) bünyesinde bir araya gelmiş ve "insan çevresinin ve doğal kaynakların hızla bozulması ve bu bozulmanın ekonomik ve sosyal kalkınma üzerindeki sonuçları" konusunda artan endişeler ele alınmıştır. Bu toplantıdan 4 yıl sonra, Brundtland raporu yayınlanmış ve raporda ekonomik kalkınma ve çevresel istikrar konularını ilişkilendirme çabasıyla sürdürülebilir kalkınmanın en sık kullanılan tanımı: "Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden mevcut nesillerin ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma" olarak ifade edilmiştir (Drexhage ve Murphy, 2010). Bu tanım belirsizlikler içerdiği için eleştirilmekle birlikte, çevre politikaları ve kalkınma stratejilerinin entegrasyonu için bir çerçeve sağlamıştır ve süreçte sürdürülebilir kalkınma, küresel olarak yaşam standartlarını yükseltmek ve yoksulluk ile çevresel

bozulma arasındaki bağı kurmak için çevreye daha duyarlı hale getirilen sürekli ekonomik büyüme ile ilişkilendirilmiştir (Adams, 2008).

Farklı görüşler kapsamında eleştirilen ve eleştiriler kapsamında genişleyen sürdürülebilir kalkınma kavramı 2015 yılında tüm Birleşmiş Milletler Üye Devletleri tarafından kabul edilen 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemiyle, barış ve refah için ortak bir plan sunmak amacıyla 17 sürdürülebilir kalkınma hedefi belirlenmiştir. Yoksulluğun ve diğer yoksunlukların sona erdirilmesi, sağlık ve eğitimin iyileştirilmesi, eşitsizliğin azaltılması ve ekonomik büyümenin teşvik edilmesi, iklim değişikliğiyle mücadele amacıyla olan bu gündem kapsamında aşağıdaki 17 sürdürülebilir kalkınma hedefi benimsenmiştir (UN, 2022):

- 1- Yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek.
- 2- Açlığı bitirmek, gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmak ve sürdürülebilir tarımı desteklemek.
- 3- İnsanların sağlıklı yaşamalarını ve herkesin her yaşta refahını sağlamak.
- 4- Kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmek.
- 5- Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak, kadınların ve kız çocuklarının toplumsal konumlarını güçlendirmek.
- 6- Herkes için su ve kanalizasyon hizmetlerinin ulaşılabilirliğini ve sürdürülebilir yönetimini sağlamak.
- 7- Herkes için erişilebilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerji sağlamak.
- 8- Sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik kalkınmayı sağlamak, tam ve üretken istihdamı ve insan onuruna yakışır işleri yaygınlaştırmak.
- 9- Dayanıklı altyapılar inşa etmek, sürdürülebilir ve kapsayıcı sanayileşmeyi yaygınlaştırmak ve yenilikçiliği teşvik etmek.
- 10- Ülkelerin içinde ve arasında bulunan eşitsizlikleri azaltmak.
- 11- Şehirleri ve yerleşim yerlerini kapsayıcı, güvenli, güçlü ve sürdürülebilir hale getirmek.
- 12- Sürdürülebilir tüketim ve üretim modellerini temin etmek.
- 13- İklim değişikliği ve etkileriyle mücadele etmek için acil olarak harekete geçmek.
- 14- Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını muhafaza etmek ve sürdürülebilir şekilde kullanmak.
- 15- Karasal ekosistemleri korumak, yenilemek ve sürdürülebilir kullanımını teşvik etmek, ormanları sürdürülebilir yönetmek, çölleşmeyle mücadele etmek, toprakların verimlilik kaybını durdurmak ve tersine çevirmek ve biyoçeşitlik kaybını durdurmak.
- 16- Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumları yaygınlaştırmak, herkesin adalete erişimini sağlamak, her seviyede etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumları inşa etmek.
- 17- Uygulama araçlarını güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma için küresel işbirliğine canlılık kazandırmak.

Sürdürülebilir kalkınmanın 12. Hedefi, mevcut ve gelecek nesillerin geçim kaynaklarının sürdürülebilmesi için kilit öneme sahip sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarının sağlanmasıyla ilgilidir.

Sürdürülebilir üretim ve tüketim, ürün ve hizmetlerin tüm yaşam döngüleri boyunca sosyal olarak faydalı, ekonomik olarak uygulanabilir ve çevreye zararsız bir şekilde üretilmesi ve kullanılması olarak tanımlanabilir (Azapagic, A., 2023).

Geniş bir bakış açısıyla ele alındığında, sürdürülebilir üretim ve tüketim, ürünlerin ve malzemelerin tedarik edilme, üretilme ve pazarlanma şekli ve ürünlerin satın alınma, kullanılma ve sonunda imha edilme şeklini iyileştirmeye çalışan her türlü konuyu kapsayacak şekilde tanımlanabilir (Zu, 2013).

Karşıt bakış açısı ile Sürdürülebilir olmayan tüketim ve üretim kalıpları, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve kirlilikten oluşan üçlü gezegensel krizlerin temel nedenleridir ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşılmasını tehdit etmektedir (UN, 2022).

Söz konusu üçlü krizden çıkış yolu olan sürdürülebilir Tüketim ve Üretim ise daha azıyla daha fazlasını ve daha iyisini yapmakla ve aynı zamanda ekonomik büyümeyi çevresel bozulmadan ayırarak, kaynak verimliliğini artırmak ve sürdürülebilir yaşam tarzlarını teşvik etmeyle ilgilidir.

Bu kapsamda sürdürülebilir üretim ve tüketim üç ana hedef etrafında inşa edilmiştir:

- Çevresel bozulmanın ekonomik büyümeden ayrıştırılması: Bu ana hedef, yaşam kalitesini artırırken tüm yaşam döngüsü boyunca kaynak kullanımını, bozulmayı ve kirliliği azaltarak ekonomik faaliyetlerden elde edilen net refah kazançlarını arttırmakla ilgilidir.
- Yaşam döngüsü düşüncesinin uygulanması: Söz konusu hedef, kaynakların çıkarılması, ara girdilerin üretimi, dağıtım, pazarlama, kullanım, atık bertarafı ile ürün ve hizmetlerin yeniden kullanımı dahil olmak üzere yaşam döngüsünün hem üretim hem de tüketim aşamaları boyunca kaynakların sürdürülebilir yönetiminin artırılması ve kaynak verimliliğinin sağlanmasıyla ilgilidir.
- Gelişmekte olan ülkeler için fırsatların şekillendirilmesi: Yoksulluğun ortadan kaldırılması ve gelişmekte olan ülkeler için, yeni pazarların yaratılması, yeşil ve insana yakışır işlerin yanı sıra daha verimli, refah yaratan doğal kaynak yönetimi gibi fırsatlar sunulması hedeflenmektedir. Üçüncü ana hedef kapsamında gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelerin izlediği verimsiz, çevreyi kirlüten maliyetli kalkınma aşamalarının atlanarak, kaynakları daha verimli kullanan, çevreye duyarlı ve rekabetçi teknolojilere "sıçrayış" yapmak amaçlanmaktadır (UN, 2023).

Sürdürülebilir tüketim ve üretim modellerini temin etme hedefinin de içinde yer aldığı sürdürülebilir kalkınmanın merkezinde ise belirlenen hedeflere ulaşmak için gerekli olan finansman kaynaklarının sağlanması sorunu yer almaktadır. Bu kapsamda yerel kaynakların harekete geçirilmesi ve etkin kullanımı temel stratejiyi oluşturur. Bu stratejinin merkezinde vergilendirme, sürdürülebilir kalkınma hedeflerini finanse etmeye yardımcı olan güçlü bir araç olarak tanımlanır. Maliye politikalarının, kaynakları harekete geçirebilme, eşitsizlikleri azaltma ve sürdürülebilir tüketim ve üretim modellerini teşvik edebilme özelliği temel maliye politikası aracı olan vergilerin sürdürülebilir kalkınma açısından da önemini arttırmaktadır.

BM, "Ortak Gündemimiz" 2021 Raporu kapsamında daha güvenli, daha iyi ve daha sürdürülebilir bir geleceğe ulaşmak için uluslararası toplumun kullanabileceği araçlar arasında, güçlendirilmiş bir uluslararası vergi sistemine vurgu yapılmaktadır. Bu kapsamda vergilendirme ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin finansmanı olarak vergilendirme, Birleşmiş Milletler Vergi Komitesi'nin çalışmalarını önceliklendirdiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Vergi sistemleri, kaynakları harekete geçirerek, serveti yeniden dağıtarak ve sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarını teşvik ederek sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ilerlemesini finanse etmeye yardımcı olan güçlü bir araç olarak görülmektedir (World Economic Forum, 2022).

Nitekim insanlar için çalışan ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini ilerleten vergi sistemlerinin dizaynında, Addis Vergi Girişimi (ATI), kalkınma finansmanında fark edilen boşluklar ışığında vergi sistemlerini iyileştirme ve teşvik etmenin önemini vurgulamaktadır. Bu kapsamda Addis Vergi girişimi ülkeleri, adil vergi politikalarının yanı sıra verimli, etkili ve şeffaf gelir idareleri temelinde geliştirmeyi, adil vergi politikaları temelinde yurt içi gelirleri artırırken sosyo-ekonomik eşitlik, cinsiyet duyarlılığı ve çevresel sürdürülebilirliği içerecek tedbirler almayı hedeflemektedir. Bu hedeflere ulaşmada vergi makamlarının şeffaflık düzenlemelerini geliştirmesi ve yasa dışı mali akışları azaltmayı ve sonunda ortadan kaldırmayı ve vergiden kaçınma fırsatlarını azaltmayı taahhüt etmesi beklenmektedir.

Vergiden kaçınma, vergi makamları için yalnızca mali bir sorun değil, aynı zamanda mevzuata uyumun, kurumsal bütünlüğün ve toplumun düzgün işlemesi için gerekli olan kritik ortak alanları aşındıran bir sorundur. Vergiden kaçınmayı bir sürdürülebilirlik sorunu olarak tanımlamak, vergiden kaçınma davranışının örgütsel ve toplumsal sonuçlarına ilişkin daha geniş ve daha bütüncül bir anlayış sunar (Bird ve Davis-Nowack, 2018). Sürdürülebilir kalkınmanın temel finansman aracı olan vergi gelirleri diğer bir ifade ile vergi hasılatı üzerinde önemli etkiye sahip olan vergiden kaçınma ise vergi uyumu ile yakından ilişkilidir. Vergiden kaçınma azaldıkça vergi uyumu artmakta, vergi uyumu arttıkça vergiden kaçınma azalarak vergi gelirleri olumlu etkilenmektedir. Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ve bu çalışmanın konusu olan sürdürülebilir tüketim hedefine ulaşmada vergi uyumu önemli bir etkiye sahiptir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi aşağıdaki bölümde yer almaktadır.

3. Sosyal Norm Temelinde Vergi Uyumu ve Sürdürülebilir Tüketim

Sürdürülebilir tüketimin de içinde yer aldığı 17 sürdürülebilir kalkınma hedefinin temel finansman kaynağının vergiler olması, vergi gelirlerini, hasılatını ve bunların yanı sıra hasılat ve gelirleri etkileyen faktörleri önemli hale getirmektedir. Bu kapsamda vergi uyumu, vergi hasılatını etkileyen faktörlerin başında yer almaktadır. Vergi uyumundaki küçük bir değişikliğin gelirleri önemli ölçüde etkileyebilme potansiyeline sahip olduğu tespit edilmiştir (OECD, 2014). Vergi uyumu mükelleflerin vergi ödemeye yönelik isteklilikleri bakımından en kapsayıcı ve tarafsız terimdir. Vergi uyumu vergilerin içten ödemesine yol açmasına rağmen, bu davranışın altında yatan niyetler gönüllü ya da yetkililer tarafından zorlanmış olabilmektedir. Uyumsuzluk ise yükümlülükten daha az vergi ödemenin davranışsal sonucunu belirtmektedir. Bu davranışın altında yatan niyetler, yasal olan vergiden kaçınma veya vergi yasalarını ihlal ederek vergi ödemelerini en aza indirmek olabilmektedir (Kirchler ve Wahl, 2010, s. 333).

Demografik faktörler, ekonomik, vergi idaresi, siyasi/politik, sosyo-psikolojik, faktörler, vergi uyumu üzerinde etkili olabilmektedir. Yaş, cinsiyet, meslek, eğitim düzeyi ve din ve medeni durum ve milliyet gibi demografik faktörlerin vergi uyumunu doğrudan etkilediği konusunda farklı döneme ve ülkelere ait çalışmalar bulunmaktadır (Webley ve ark., 2002; Selmerod, 1985; Rueggeer ve ark., 1992; Clotfelter, 1983; Lewis, 1982; Otto ve ark., 1987; Torgler, 2007; Devos, 2005; Ömürbek ve ark., 2007; Gökbunar ve ark., 2007; Demir, 2008; Muter ve ark., 1993; Kaynar ve Bilgin, 2011; Karaca ve ark., 2020).

Vergi uyumu üzerinde, gelir düzeyi, gelirin kaynağı, mükelleflerin gelir dağılımında adalet algısı, gibi makro ekonomik değişkenler ekonomik faktörler olarak etkili olmaktadır (Crane ve Nourzad, 1990; Kirchler, 2007; Muehlbacher ve ark., 2008; Erard, 1993; Gioacchino ve Patriarca, 2017). Vergi idaresi kaynaklı faktörler ise, vergi oranları, cezalar, denetim ve vergi idaresinin uygulamaları olarak vergi uyumunu üzerinde etkilidir (Gashi ve Kukaj, 2016; Slemrod ve Yitzhaki, 2002; Muehlbacher ve ark., 2008; Durham ve ark., 2014; Taylor, 2003; Webley, 2003; Tuay ve Güvenç, 2007; Gürler, 2009; Serim, 2015).

Vergi uyumu üzerinde siyasi/politik faktörler (Dell'Anno, 2009; Togler, 2004; Garc'ia-Valiñas, ve ark., 2012) ve sosyo-psikolojik faktörler de (Togler ve Schnieder, 2009) etkili olmaktadır.

Sosyal ve psikolojik faktörler, Schmolders'in 1959 yılındaki çalışması ile 'mali psikoloji' kapsamında kamu maliyesinin yeni bir dalı olarak, vergi uyum araştırmalarının odağı haline gelmiştir. Bu çalışmayı takiben 1970 ve 1980'li yıllarda uyumun belirleyicileri olarak sosyal normlar ve sosyal kontroller vergi uyumu modellerinde ön plana çıkmıştır (Weigel, Hessing ve Elffers, 1987).

1990'larda sosyal normlar deneysel çalışmalara konu olmuştur (Togler, 2004). Vernon L. Smith, 2003 yılındaki çalışmasında "yapılandırmacı rasyonalite"nin yanı sıra, ortaya çıkan "ekolojik rasyonalite" kapsamında, normlar, gelenekler ve "ahlak" gibi mekanizmaların önemine değinmiştir (Smith 2003, s. 469-470). Farklı çalışmalarla iktisadi literatürde giderek önem kazanan norm kavramı; "bir grubun üyeleri tarafından anlaşılan ve sosyal davranışı kanun gücü olmadan yönlendiren ve/veya sınırlayan kurallar ve standartlar" (Cialdini ve Trost 1998, s. 152) olarak tanımlanır.

Niteliksel araştırmalar, farklı referans gruplarının vergi davranışına ilişkin farklı sosyal normlara sahip olduğunu, aile ve arkadaşlarla kurulan iletişimin vergi uyumunu artırdığını (Onu ve Oats, 2015) ortaya koymaktadır. Hem yaygın uygulama veya normal olarak algıladığımız (tanımlayıcı normlar) hem de ahlaki olarak doğru veya yapılması gerektiğini düşündüğümüz davranışları (emredici sosyal normları) içeren sosyal norm kavramı (Jackson, 2005), vergi uyumu dışında sağlıklı davranışları (ör. sigara içme, alkol kötüye kullanımı) ve çevresel davranışları (ör. çöp atma, geri dönüşüm) da doğrudan etkilemektedir. (Onu ve Oats, 2015). Her iki norm türü de sürdürülebilir tüketim, yeşil tüketim davranışları üzerinde güçlü bir etkiye sahip olması nedeniyle (Jackson, 2005) sürdürülebilir tüketimle ilgili birçok teori ve modelin temelini oluşturmaktadır (Zukin ve Maguire, 2004).

1994 yılında Oslo Sürdürülebilir Tüketim Sempozyumu'nda sürdürülebilir tüketimin ilk tanımı “ temel ihtiyaçlara cevap veren ve daha iyi bir yaşam kalitesi sağlayan, aynı zamanda doğal kaynakların ve toksik maddelerin kullanımını en aza indiren hizmetlerin ve ilgili ürünlerin kullanımı” olarak önerilmiştir (Ofstad ve ark.,1994). Birleşmiş Milletler Çevre Programı sürdürülebilir tüketim anlayışını “temel ihtiyaçlara cevap veren ve daha iyi bir yaşam kalitesi sağlayan, aynı zamanda doğal kaynakların ve zehirli maddelerin yanı sıra atık emisyonlarını en aza indiren hizmetlerin ve ilgili ürünlerin kullanımı” olarak tanımlamaktadır (IISD, 1995). Kaynakların etkin bir şekilde korunması, emisyon kontrolü ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasını tehlikeye atmadan mevcut ihtiyaçların karşılanması ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için kaynakların makul bir şekilde optimal kullanımı olan sürdürülebilir tüketim uygulamaları, Dünya'nın kapasitesi göz önünde bulundurularak her bireyin iyi ve sağlıklı yaşamasını amaçlar. Bu söylemin başarılmasının ana unsurlarından biri, tüketicilerin yeşil alternatifleri tüketmeye yönelik yoğun çevresel davranışsal eğilimleridir. Sürdürülebilir tüketime yönelik diğer paradigma, tüketim modelinin ve yaşam tarzı değişikliğinin, sosyal yapılar aracılığıyla insan refahını desteklemesi gerektiğini kabul eder (Roy, 2021). Diğer bir ifadeyle yaşam tarzı ve sosyal normların sürdürülebilir tüketim üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Sosyal normlar, tüketicilerin tüketim davranışlarını etkileyerek, kaynak kullanımını, atıkları ve kirliliği azaltmaya hizmet eden sürdürülebilir tüketim davranışlarını (Williams ve Dair, 2007) tercih edebilirler.

Bu kapsamda birinci bölümde ele alındığı üzere sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve bu kapsamda sürdürülebilir tüketimin finanse edilebilmesinde önemli rol oynayan vergi uyumu sosyal normlardan etkilenirken, sürdürülebilir tüketim de sosyal normlardan doğrudan etkilenmektedir. Söz konusu etki bu çalışmanın çıkış noktası olmuş ve sosyal normlardan doğrudan etkilenen iki değişken arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

4. Amaç ve Yöntem

Çalışmanın ana kütlesini 20 yaş ve üstü ülkemiz tüketicileri oluşturmaktadır. Ülkemizin nüfusu 2022 yılı Şubat ayı verilerine göre 84 milyon 680 bin 723 kişidir. Nüfusun %49,9'u kadın, %50,1'i erkeklerden oluşmaktadır. Bu verilere göre örnek hacmi %95 güven düzeyinde ve 0,05 hata oranında, oranlar yoluyla tahmin yöntemine göre aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

$$n = \frac{N \cdot (p \cdot q) \cdot Z^2}{(N - 1) \cdot E^2 + (p \cdot q) \cdot Z^2}$$

$$n = 84680273 \times (0,499 \times 0,501) \times (1,65)^2 / (84680273 - 1) \times (0,05)^2 + (0,499 \times 0,501) \times (1,65)^2$$

$$n = 57667265,9 / 211701,361$$

$$n = 272,399 \text{ kişi}$$

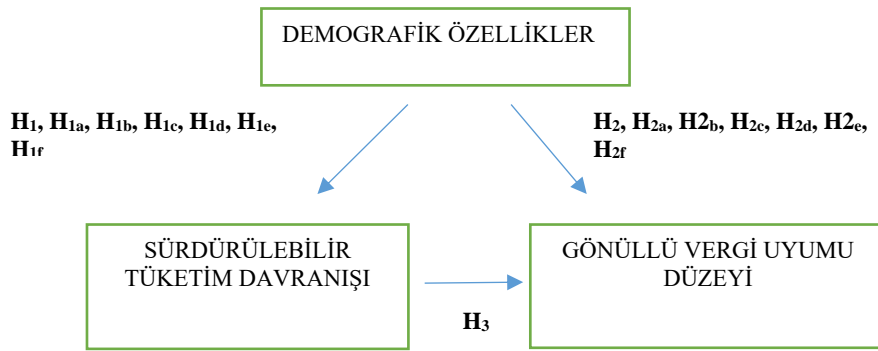
Hatalı anketlerin de olabileceği düşünülerek çalışma 20 yaş ve üzeri 400 kişi üzerinde gerçekleştirilmiş olup, geçerli olan 323 anket analize dahil edilmiştir.

Araştırmada kullanılan veriler online anket yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Anket uygulaması için Hitit Üniversitesi Girişimsel Olmayan Etik Kurulu'na başvuru yapılmış ve araştırmanın uygun olduğu tarafımıza bildirildikten sonra anket uygulanmıştır. Anket 4 bölüm ve 64 sorudan oluşmaktadır. Birinci bölüm katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim durumu, gelir ve meslek gibi demografik özelliklerini belirlemeye yönelik çoktan seçmeli altı sorudan oluşmaktadır. İkinci bölüm katılımcıların gönüllü vergi uyumu düzeylerini belirlemeye yönelik “Kesinlikle Katılmıyorum ve Kesinlikle Katılıyorum” aralığında değişen beşli likert ölçeğine göre sıralanmış 14 alt ifadeden oluşmaktadır. İfadelerin belirlenmesinde Kirchler ve Wahl(2010)'ın çalışmalarından yararlanılmıştır.. Üçüncü bölüm katılımcıların sürdürülebilir tüketim davranışı düzeylerini belirlemeye yönelik “Hiçbir zaman ve Her zaman” aralığında değişen 17 alt ifadeden oluşmaktadır. İfadelerin belirlenmesinde Doğan, Bulut ve Çımrın(2015)'in çalışmalarından yararlanılmıştır.

Likert ölçeği ile değerlendirilen ve yukarıda genel hatlarıyla bilgi verilen toplam 4 bölüm ve 64 alt başlık altında toplanan anket formunun unsurları arasında bir korelasyon olup olmadığının belirlenmesi için alfa katsayısı(Cronbach's Alpha) kullanılmıştır. Analiz sonucunda ölçeğin güvenilir olduğunu söyleyebilmek için alfa katsayısı değerinin %60'dan fazla olması gerekmektedir(Nakip, 2006, s.146).

Bu doğrultuda araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilirlik analizi yapılmış ve ilgili katsayı 0.835 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuca göre anket formunun güvenilir olduğu söylenebilir.

Çalışmanın amacı, tüketicilerin gönüllü vergi uyumu davranışlarında sürdürülebilir tüketimin etki düzeyini belirleyebilmektir. Çalışmanın temel varsayımı tüketicilerin demografik özelliklerine göre sürdürülebilir tüketim düzeylerinin gönüllü vergi uyum düzeylerini belirlediğidir. Çalışmada ayrıca tüketicilerin demografik özelliklerine göre sürdürülebilir tüketim düzeyleri ve gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark olup olmadığı da incelenmektedir. Çalışmanın amacı ve temel varsayımı kapsamında öncelikle tüketicilerin demografik özelliklerine göre, sürdürülebilir tüketim düzeyi ve gönüllü vergi uyum düzeyi farklılıkları analiz edilmiştir. Sonrasında, tüketicilerin gönüllü vergi uyumu düzeyleri belirlenerek, bu düzey üzerinde sürdürülebilir tüketimin hangi alt boyutlarının daha etkili olduğu faktör analizi kullanılarak belirlenmiştir. Ayrıca çalışmada tüketicilerin sürdürülebilir tüketim düzeyleri ile gönüllü vergi uyum düzeyleri arasında ilişki olup olmadığı da incelenmiştir. Çalışmanın amacı ve varsayımı kapsamında geliştirilen araştırma modeli aşağıdaki gibidir:

Şekil 1: Kavramsal Model

Şekil 1'deki kavramsal modele göre tüketicilerin demografik özelliklerine göre sürdürülebilir tüketim davranışları ve gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark olduğu söylenebilir. Modele göre tüketicilerin gönüllü vergi uyumu düzeyleri sürdürülebilir tüketim davranışlarına bağlıdır. Modele göre gönüllü vergi uyumu düzeyi sürdürülebilir tüketim davranışlarından etkilenmektedir. Kavramsal modele göre geliştirilen hipotezler aşağıda yer almaktadır:

H₁: Tüketicilerin demografik özelliklerine göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.

H_{1a}: Tüketicilerin cinsiyetlerine göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.

H_{1b}: Tüketicilerin yaşlarına göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.

H_{1c}: Tüketicilerin medeni durumlarına göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.

H_{1d}: Tüketicilerin öğrenim düzeylerine göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.

H_{1e}: Tüketicilerin gelir düzeylerine göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.

H_{1f}: Tüketicilerin mesleklerine göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.

H₂: Tüketicilerin demografik özelliklerine göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.

H_{2a}: Tüketicilerin cinsiyetlerine göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.

H_{2b}: Tüketicilerin yaşlarına göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.

H_{2c}: Tüketicilerin medeni durumlarına göre vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.

H_{2d}: Tüketicilerin öğrenim düzeylerine göre vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.

H_{2e}: Tüketicilerin gelir düzeylerine göre vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.

H_{2f}: Tüketicilerin mesleklerine göre vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.

H₃: Tüketicilerin sürdürülebilir tüketim davranışları ile gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında ilişki vardır.

Çalışma gönüllü vergi uyumu literatüründe sürdürülebilir tüketim düzeylerinin ilk defa kullanılması açısından özgün değer taşımaktadır.

5. Verilerin Analizi ve Bulgular

Anket tekniği sonucu elde edilen ham veriler, SPSS 26.0 paket programı ile değerlendirilmiştir. Verilerin analiz edilmesinde, yüzde ve frekansları gösteren tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Araştırma modeline göre gönüllü vergi uyumu üzerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesinde Faktör Analizi'nden yararlanılmıştır. Tüketicilerin demografik özelliklerine göre, sürdürülebilir tüketim davranışları ve gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark olup olmadığı Anova yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Tüketicilerin sürdürülebilir tüketim davranışları ile gönüllü vergi uyum düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla regresyon yönteminden yararlanılmıştır.

Aşağıdaki tabloda katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin yüzde ve frekans dağılımları yer almaktadır:

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

<i>Cinsiyet</i>	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>Eğitim</i>	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>Meslek</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
<i>Kadın</i>	208	64,4	İlkokul	5	1,5	Kamu Çalışanı	114	35,3
<i>Erkek</i>	115	35,6	Ortaokul	3	0,9	Özel Söktür Çalışanı	71	22,0
<i>Toplam</i>	323	100,0	Lise	22	6,8	Öğrenci	99	30,7
<i>Yaş</i>	n	%	Önlisans	12	3,7	Akademisyen	3	0,9
20-24	93	28,8	Lisans	184	57,0	Öğretmen	2	0,6
25-34	88	27,2	Y.Lisans	67	20,7	Diş Hekimi	2	0,6
35-44	81	25,1	Doktora	30	9,3	Emekli	5	1,5
45-54	49	15,2	Toplam	323	100,0	Ev Hanımı	12	3,7
55+	12	3,7	Gelir	n	%	Çalışmıyor	15	4,6
<i>Toplam</i>	323	100,0	2000 TL'den az	92	28,5	Toplam	323	100,0
<i>Medeni Durum</i>	n	%	2000-2999 TL	59	18,3			
<i>Eveli</i>	167	51,7	3000-4999 TL	56	17,3			
<i>Bekar</i>	156	48,3	5000-6999 TL	52	16,1			
<i>Toplam</i>	232	100,0	7000 TL ve üstü	64	19,8			
			Toplam	323	100,0			

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların %64'ünün kadın tüketicilerden oluştuğu, %56'sının 20-34 yaş aralığında yer aldığı, yaklaşık %52'sinin evli tüketicilerden oluştuğu, %87'sinin en az lisans mezunu olduğu, %53'ünün 3000 TL ve üzeri gelir düzeyine sahip olduğu söylenebilir. Katılımcıların yaklaşık %35'i kamu sektöründe, %22'si özel sektörde çalışmaktadır. Yaklaşık %31'i öğrenci olan katılımcıların yaklaşık olarak %5'i çalışmamaktadır. Ankete katılanların %35'i vergi yükümlülüğü olmayan bireylerdir. Bu kapsamda vergi yükümlülüğü olmayan bireylerin de gönüllü vergi uyumu düzeyleri değerlendirilmiştir. Aşağıdaki bölümde gönüllü vergi uyumu üzerinde etkili olan sürdürülebilir tüketim davranışları faktörlerinin belirlenmesine yönelik ayrıntılı analizler yer almaktadır.

5.1. Gönüllü Vergi Uyumunu Üzerinde Etkili Olan Sürdürülebilir Tüketim Davranışı Faktörlerini Belirlemeye İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Bu bölümde araştırmaya katılan tüketicilerin gönüllü vergi uyumları üzerinde etkili olan sürdürülebilir tüketim davranışı faktörlerinin neler olduğunu belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirilen güvenilirlik ve faktör analizlerine ilişkin analizler yer almaktadır. Güvenilirlik analizi, ortak değeri eşit olarak paylaşmayan değişkenlerin belirlenmesini sağlar. Böylece, ölçeğin tutarlılığının artırılması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda öncelikle faktör bazında değişkenlerin güvenilirliği araştırılmış, sonrasında tüm ölçeğin güvenilirliği test edilmiştir. Ortak değeri temsil etmeyen değişkenlerin tespitinde Alfa Katsayısı ve Parça-Bütün Korelasyonu kullanılmıştır (Baş, 2008). Gönüllü vergi uyumunu etkileyen faktörler, çalışmanın kavramsal modelinde yer alan sürdürülebilir tüketim davranışı faktörleridir. Sürdürülebilir tüketim davranışının alt faktörlerinin içsel güvenilirlikleri sırasıyla; Çevre Duyarlılığı Faktörü(0,887), İhtiyaç Dışı Satın Alma Faktörü(0,849), Tasarruf Faktörü(0,878), Yeniden Kullanılabilirlik Faktörü(0,600) olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla gönüllü vergi uyumu üzerinde etkili olan sürdürülebilir tüketim davranışı faktörlerinin güvenilir olduğu söylenebilir.

Güvenilirlik analizi sonrasında gönüllü vergi uyumunu etkileyen faktör yapısının kantitatif olarak doğrulanması amacıyla faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Faktör analizinin uygunluğu KMO(Kaiser-Meyer-Olkin) örneklem yeterliliği ölçüsü kullanılarak tespit edilmiştir. KMO örneklem yeterliliği ölçüsü, faktör analizinin geçerliliğini test etmekte olup örnek büyüklüğü ile ilgilidir. Bu testin değerinin %60'tan büyük çıkması gerekmektedir. Değerin %60'tan küçük çıkması çift olarak değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisinin diğer değişkenlerce açıklanamayacağını ifade etmektedir. Böyle bir durumda faktör analizine devam edilmesi uygun değildir. Araştırmada KMO değeri 0,812 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla ölçekte yer alan değişkenlerin faktör analizine uygun olduğu söylenebilir. Aşağıdaki tabloda faktör analizine ilişkin bulgular yer almaktadır:

Tablo 2: Gönüllü Vergi Uyumunu Etkileyen Faktörler

<i>Gönüllü Vergi Uyumunu Üzerinde Etkili Olan Faktörler</i>	<i>Faktör 1 Çevre Duyarlılığı $\alpha = 0,887$</i>	<i>Faktör 2 İhtiyaç Dışı Satın Alma $\alpha = 0,849$</i>	<i>Faktör 3 Tasarruf $\alpha = 0,878$</i>	<i>Faktör 4 Yeniden Kullanılabilirlik $\alpha = 0,600$</i>
<i>Çevresel sorumluluğu destekleyen firmaların ürünlerini satın alırım.</i>	<u>0,860</u>			
<i>Doğada çözünebilir ambalajlı ürünleri satın alırım.</i>	<u>0,832</u>			
<i>Doğal materyaller kullanılarak üretilmiş giysileri satın alırım.</i>	<u>0,767</u>			
<i>Deterjan, şampuan gibi temizlik ürünlerinden çevreye daha az zarar verenleri satın alırım.</i>	<u>0,765</u>			
<i>Aile bireylerimi ve arkadaşlarımı çevreye zarar verecek ürünleri almamaları için ikna ederim.</i>	<u>0,761</u>			
<i>Alışveriş yaparken listemde/aklımda olmayan ürünleri de satın alırım.</i>		<u>0,804</u>		
<i>Yeni çıkan bir ürünü benzer bir ürünüm olsa dahi satın alırım.</i>		<u>0,802</u>		
<i>İhtiyacım olmasa da yeni giysiler alırım.</i>		<u>0,790</u>		

<i>Yiyecek içecek ürünlerinden ihtiyacım olmayanları da satın aldığım olur.</i>		<u>0,751</u>		
<i>Cep telefonu vb. teknolojik aletleri ihtiyaç duymadığım halde yenileri ile değiştiririm.</i>		<u>0,600</u>		
<i>Diğerlerine göre daha az elektrik harcayan elektronik cihazları satın alırım.</i>			<u>0,858</u>	
<i>Elektronik ürünler satın alırken elektrik tüketim miktarlarına dikkat ederim.</i>			<u>0,844</u>	
<i>Enerji tasarrufu sağlayan beyaz eşyaları satın alırım.</i>			<u>0,844</u>	
<i>Evde tasarruflu ampuller kullanırım.</i>			<u>0,695</u>	
<i>İhtiyacım olduğunda az kullanılmış ürünleri kiralar ya da ödünç alırım(DVD, kitap vb.)</i>				<u>0,756</u>
<i>Karton, teneke ve cam gibi ürünlerin ambalajlarını atmamak yerine tekrar değerlendiririm.</i>				<u>0,622</u>
<i>Kullanılmış kağıtları not tutma vb. işlerde yeniden değerlendiririm.</i>				<u>0,587</u>
Kaiser-Meyer-Olkin Yeterliliği	Örneklem	0,812		
Barlett's Testi		X ² =5711,542 sd = 946 p = 0.000		

Faktör analizi, temel bileşenler analizi ve varimax dikey döndürme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda içsel güvenilirlikleri test edilen 4 faktörün özdeğerlerinin 1'in üzerinde olduğu ve faktör yapılarının kantitatif olarak doğrulandığı tespit edilmiştir. Toplam varyansın Faktör 1 %15,13'ünü, Faktör 2 %11,90'ını, Faktör 3 %6,19'ünü, ve Faktör 4 %2,56'sını açıklamaktadır.

5.2. Araştırmanın Hipotez Testleri

Çalışmanın kavramsal modeline göre geliştirilen hipotezlerin test edilmesinde ANOVA ve Çoklu Doğrusal Regresyon yöntemleri kullanılmıştır. Ankete katılan tüketicilerin demografik özelliklerine göre yaşam tarzları, sürdürülebilir tüketim davranışları ve gönüllü vergi uyum düzeyleri arasında fark olup olmadığına ilişkin ANOVA analiz sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmektedir:

Tablo 3: Tüketicilerin Demografik Özelliklerine Göre Sürdürülebilir Tüketim Davranışları Arasındaki Farklılıklara İlişkin Hipotez Testi Sonuçları

<i>H_{1a}: Tüketicilerin cinsiyetlerine göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.</i>					
<i>Cinsiyet</i>	<i>N</i>	<i>Ortalama</i>	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>Sig.</i>
<i>Kadın</i>	208	3,3388	0,982	1	0,323
<i>Erkek</i>	115	3,2788			

<i>H_{1b}: Tüketicilerin yaşlarına göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.</i>						
Yaş	N	Ortalama	F	df	Sig.	
20-24	93	3,0588	9,543	4	0,000	
25-34	88	3,3663				
35-44	81	3,4328				
45-54	49	3,5078				
55+	12	3,4069				
<i>H_{1c}: Tüketicilerin medeni durumlarına göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.</i>						
Medeni Durum	N	Ortalama	F	df	Sig.	
Evli	167	3,4248	15,316	1	0,000	
Bekar	156	3,2025				
<i>H_{1d}: Tüketicilerin öğrenim düzeylerine göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.</i>						
Öğrenim Durumu	N	Ortalama	F	df	Sig.	
İlkokul	5	3,0118	4,131	6	0,001	
Ortaokul	3	3,2745				
Lise	22	3,5749				
Ön Lisans	12	3,2647				
Lisans	184	3,2180				
Yüksek Lisans	67	3,4346				
Doktora	30	3,5529				
<i>H_{1e}: Tüketicilerin gelir düzeylerine göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.</i>						
Gelir Düzeyi	N	Ortalama	F	df	Sig.	
Düşük	2000 TL'den az	92	3,0281	11,810	4	0,000
	2000-2999 TL	59	3,3549			
	3000-4999 TL	56	3,4538			
Orta	5000-6999 TL	52	3,4898			
Yüksek	7000 TL'den fazla	64	3,4393			
<i>H_{1f}: Tüketicilerin mesleklerine göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.</i>						
Meslek	N	Ortalama	F	df	Sig.	
Akademisyen	3	3,0867	4,191	8	0,000	
Kamu çalışanı	114	3,4613				

Özel sektör çalışanı	71	3,4002			
Öğretmen	2	3,4363			
Öğrenci	99	3,2863			
Emekli	5	3,2353			
Diş Hekimi	2	3,3412			
Ev Hanımı	12	3,0882			
Çalışmıyor	15	3,4118			

Tablo 3'ün verileri incelendiğinde ankete katılan tüketicilerin demografik özelliklerinden yaş, medeni durum, öğrenim düzeyi, gelir düzeyi ve meslekleri ile sürdürülebilir tüketim davranışları arasında $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde fark olduğu görülmektedir. Dolayısıyla H_{1b} , H_{1c} , H_{1d} , H_{1e} ve H_{1f} hipotezleri kabul edilmiş, H_{1a} hipotezi ise reddedilmiştir. Cinsiyete göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark olmadığı söylenebilir. Yaşlara göre sürdürülebilir tüketim davranışı en yüksek ortalama değerine sahip yaş grubu 45-54 yaş(3,5078) grubudur. Bu yaş grubunun diğer yaş gruplarına göre daha yüksek düzeyde sürdürülebilir tüketim davranışı gösterdikleri ifade edilebilir. Medeni duruma göre sürdürülebilir tüketim davranışı fark ortalamaları incelendiğinde evli kişilerin(3,4248) bekar kişilere(3,2025) göre daha yüksek düzeyde sürdürülebilir tüketim davranışı sergiledikleri görülmektedir. Eğitim düzeyine göre sürdürülebilir tüketim davranışı fark ortalamaları incelendiğinde doktora düzeyinde eğitime sahip bireylerin(3,5529) diğer eğitim düzeyindeki bireylere göre daha yüksek düzeyde sürdürülebilir tüketim davranışında buldukları söylenebilir. Gelir düzeyine göre sürdürülebilir tüketim davranışı fark ortalamaları incelendiğinde 5000-6999 TL aralığında gelir düzeyine sahip kişilerin(3,4898) diğer gelir düzeylerine göre daha yüksek sürdürülebilir tüketim davranışı sergiledikleri söylenebilir. Meslekler göre sürdürülebilir tüketim davranışı fark ortalamaları incelendiğinde, kamu çalışanlarının(3,4613) diğer meslek gruplarına göre daha yüksek düzeyde sürdürülebilir tüketim davranışına sahip oldukları görülmektedir. Aşağıdaki tabloda tüketicilerin demografik özelliklerine göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasındaki farklılıklara ilişkin hipotez testi sonuçları yer almaktadır:

Tablo 4: Tüketicilerin Demografik Özelliklerine Göre Gönüllü Vergi Uyumları Arasındaki Farklılıklara İlişkin Hipotez Testi Sonuçları

<i>H_{2a}: Tüketicilerin cinsiyetlerine göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.</i>					
Cinsiyet	N	Ortalama	F	df	Sig.
Kadın	208	3,7977	4,060	1	0,045
Erkek	115	3,9484			
<i>H_{2b}: Tüketicilerin yaşlarına göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.</i>					
Yaş	N	Ortalama	F	df	Sig.
20-24	93	3,6790	7,680	4	0,000
25-34	88	3,6867			
35-44	81	4,0582			
45-54	49	4,1006			
55+	12	3,9821			
<i>H_{2c}: Tüketicilerin medeni durumlarına göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.</i>					

Medeni Durum		N	Ortalama	F	df	Sig.
Evli		167	3,9572	9,504	1	0,002
Bekar		156	3,7381			
<i>H_{2d}: Tüketicilerin öğrenim düzeylerine göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.</i>						
Öğrenim Durumu		N	Ortalama	F	df	Sig.
İlkokul		5	3,7714	1,286	6	0,263
Ortaokul		3	3,9048			
Lise		22	4,0584			
Ön Lisans		12	3,6310			
Lisans		184	3,8253			
Yüksek Lisans		67	3,8028			
Doktora		30	4,0643			
<i>H_{2e}: Tüketicilerin gelir düzeylerine göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.</i>						
Gelir Düzeyi		N	Ortalama	F	df	Sig.
Düşük	2000 TL'den az	92	3,6351	8,806	4	0,000
	2000-2999 TL	59	3,7107			
	3000-4999 TL	56	3,8367			
Orta	5000-6999 TL	52	4,1868			
Yüksek	7000 TL'den fazla	64	4,0324			
<i>H_{2f}: Tüketicilerin mesleklerine göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.</i>						
Meslek		N	Ortalama	F	df	Sig.
Akademisyen		3	4,2143	5,006	8	0,000
Kamu çalışanı		114	4,0771			
Özel sektör çalışanı		71	3,8028			
Öğretmen		2	2,5357			
Öğrenci		99	3,6710			
Emekli		5	3,5714			
Dış Hekimi		2	3,9643			
Ev Hanımı		12	4,0655			
Çalışmıyor		15	3,5667			

Tablo 4'ün verileri incelendiğinde ankete katılan tüketicilerin demografik özelliklerinden cinsiyet, yaş, medeni durum, gelir düzeyi ve meslekleri ile gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında $p < 0,05$ anlamlılık

düzeyinde fark olduğu görülmektedir. Dolayısıyla H1a, H1b, H1c, H1e ve H1f hipotezleri kabul edilmiş, H1d hipotezi ise reddedilmiştir. Cinsiyete göre gönüllü vergi uyum düzeyleri arasındaki farklar ortalama verilerine bakılarak karşılaştırıldığında kadınlara(3,7977) göre erkeklerin(3,9484) gönüllü vergi uyum düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Yaşlara göre gönüllü vergi uyum düzeyi en yüksek ortalama değerine sahip yaş grubu 45-54 yaş(4,1006) grubudur. Bu yaş grubunun diğer yaş gruplarına göre daha yüksek düzeyde gönüllü vergi uyumuna sahip oldukları ifade edilebilir. Medeni duruma göre gönüllü vergi uyumu düzey farklılıkları incelendiğinde evli kişilerin(3,9572) bekar kişilere(3,7381) göre ortalama verilerine bakılarak daha yüksek düzeyde gönüllü vergi uyumuna sahip oldukları görülmektedir. Gelir düzeyine göre gönüllü vergi uyumu düzey farklılıkları incelendiğinde 5000-6999 TL aralığında gelir düzeyine sahip kişilerin diğer gelir düzeylerine göre daha yüksek gönüllü vergi uyumuna sahip oldukları söylenebilir. Mesleklere göre gönüllü vergi uyum düzey farklılıkları incelendiğinde, akademisyenlerin(4,2143) diğer meslek gruplarına göre daha yüksek düzeyde gönüllü vergi uyumu düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Aşağıdaki tabloda tüketicilerin sürdürülebilir tüketim davranışları ile gönüllü vergi uyum düzeyleri arasındaki ilişkiye dair regresyon analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 5: Tüketicilerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışları ile Gönüllü Vergi Uyum Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Dair Model Özeti

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Tahminlerdeki Standart Hata	Değişim İstatistikleri					Durbin-Watson Katsayısı
					R ² deki Değişim	F' deki Değişim	Serbestlik Derecesi 1	Serbestlik Derecesi 2	F' deki Değişimin Anlamlılığı	
1	,154 ^a	,024	,021	,64001	,024	7,808	1	321	,006	
2	,190 ^b	,036	,030	,63688	,013	4,159	1	320	,042	2,055

- Bağımsız Değişken: Elektronik ürünler alırken tüketim miktarlarına dikkat ederim. (Tasarruf Faktörü)
- Bağımsız Değişken: Çevresel sorumluluğu destekleyen firmaların ürünlerini satın alırım. (Çevre Duyarlılığı Faktörü)
- Bağımlı Değişken: Gönüllü Vergi Uyum

Sürdürülebilir tüketim davranışı değişkenleri ile gönüllü vergi uyumu arasındaki ilişkiye dair Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi sonucunda geliştirilen model aşağıda görülmektedir:

$$y_1 = \alpha_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \varepsilon$$

$$y_1 = 3,313 + (0,178)X_1 + (0,114)X_2 + 0,159$$

$$y_1 = \text{Gönüllü Vergi Uyum}$$

$$\beta_1, \beta_2 = \text{Tahmin Parametreleri}$$

$$X_1 = \text{Elektronik ürünler alırken tüketim miktarlarına dikkat ederim. (Tasarruf Faktörü)}$$

$$X_2 = \text{Çevresel sorumluluğu destekleyen firmaların ürünlerini satın alırım. (Çevre Duyarlılığı Faktörü)}$$

$$\varepsilon = \text{Hata Terimi}$$

Tablo 5'te tüketicilerin sürdürülebilir tüketim davranışları ile gönüllü vergi uyum düzeyleri arasındaki ilişkiye dair model özeti yer almaktadır. Analiz sırasında gönüllü vergi uyumunu etkilediği düşünülen sürdürülebilir tüketim davranışına ilişkin 17 alt değişkenden bağımlı değişken ile güçlü korelasyon ilişkisi bulunan 2 değişken modelde yer almıştır. Bu değişkenlerden biri tasarruf faktörü, diğeri de çevre

duyarlılığı faktörüne ilişkin değişkenlerdir. Tabloda yer alan modelde, R^2 , bağımsız değişkenin bağımlı değişkendeki değişimi açıklama gücünü göstermektedir. Buna göre modelde yer alan iki bağımsız değişken, bağımlı değişkendeki değişimin sırasıyla %2 ve %4'ünü açıklamaktadır. Geri kalan %16'lık kısım ise hata terimi vasıtasıyla modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklanmaktadır.

Modelde otokorelasyon olup olmadığı Durbin-Watson testi ile tespit edilmektedir. Tablo 7'de yer alan Durbin-Watson değeri 2,055'dir. Buna göre modelde otokorelasyon bulunmamaktadır. Modelin bir bütün olarak anlamlı olup olmadığı Varyans analizi ile test edilmiştir. Varyans analizi sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 6: Varyans Analizi

<i>Model</i>		<i>Karelerin Toplamı</i>	<i>Serbestlik Derecesi</i>	<i>Ortalamanın Karesi</i>	<i>F</i>	<i>Anlamlılık Düzeyi</i>
1	Regresyon	3,198	1	3,198	7,808	0,006
	Hata	131,485	321	0,410		
	Toplam	134,683	322			
2	Regresyon	4,885	2	2,443	6,022	0,003
	Hata	129,798	320	0,406		
	Toplam	134,683	322			

Tablo 6 incelendiğinde, bağımsız değişkenlere dair F değerlerinin $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve dolayısıyla modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu ifade edilebilir. Çalışma modeli kapsamında geliştirilen H_2 hipotezi kabul edilmiştir. Aşağıdaki tabloda hipotezlerin kabul/ret durumları yer almaktadır:

Tablo 7: Hipotezlerin Kabul/Ret Durumları

<i>Hipotezler</i>	<i>Kabul / Ret</i>
<i>H₁: Tüketicilerin demografik özelliklerine göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.</i>	Kabul
<i>H_{1a}: Tüketicilerin cinsiyetlerine göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.</i>	Kabul
<i>H_{1b}: Tüketicilerin yaşlarına göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.</i>	Kabul
<i>H_{1c}: Tüketicilerin medeni durumlarına göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.</i>	Kabul
<i>H_{1d}: Tüketicilerin öğrenim düzeylerine göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.</i>	Ret
<i>H_{1e}: Tüketicilerin gelir düzeylerine göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.</i>	Kabul
<i>H_{1f}: Tüketicilerin mesleklerine göre sürdürülebilir tüketim davranışları arasında fark vardır.</i>	Kabul
<i>H₂: Tüketicilerin demografik özelliklerine göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.</i>	Kabul

<i>H_{2a}: Tüketicilerin cinsiyetlerine göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.</i>	Kabul
<i>H_{2b}: Tüketicilerin yaşlarına göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.</i>	Kabul
<i>H_{2c}: Tüketicilerin medeni durumlarına göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.</i>	Kabul
<i>H_{2d}: Tüketicilerin öğrenim düzeylerine göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.</i>	Ret
<i>H_{2e}: Tüketicilerin gelir düzeylerine göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.</i>	Kabul
<i>H_{2f}: Tüketicilerin mesleklerine göre gönüllü vergi uyumu düzeyleri arasında fark vardır.</i>	Kabul
<i>H₃: Tüketicilerin sürdürülebilir tüketim davranışları ile gönüllü vergi düzeyleri arasında ilişki vardır.</i>	Kabul

6. Tartışma ve Sonuç

Küresel bir politika olarak sürdürülebilir kalkınma 17 spesifik hedef kapsamında somutlaştırılmıştır. Bu onyedeki hedef arasında yer alan sürdürülebilir tüketim özellikle mevcut ve gelecek nesillerin geçim kaynaklarının sürdürülmesinde kilit öneme sahiptir. Diğer onaltı hedef ile birlikte sürdürülebilir tüketim hedefine ulaşılmasında temel finansman aracı olarak vergi gelirleri gösterilmektedir. Vergi kayıp ve kaçaklarındaki azalmaya bağlı olarak artacak olan vergi gelirleri ve vergi hasılatı sürdürülebilir tüketim hedefini finanse edebilecektir. Bu kapsamda vergi kayıplarını minimize etmede vergi uyumu önemli bir faktördür. Sürdürülebilir tüketim amacı ile vergi gelirlerini arttırmaya hizmet edecek vergi uyumu arasında sosyal normlar açısından önemli bir ilişki vardır. Hem sürdürülebilir tüketim hem de vergi uyumu sosyal normlardan doğrudan etkilenmektedir. Sosyal normlar bir taraftan vergi uyumunu arttırarak vergi gelirlerini yükseltip sürdürülebilir tüketim hedefini finanse edecek, diğer yandan sosyal normlar kapsamında artan sürdürülebilir tüketim davranışı vergi uyumunu arttırarak finansmana yardımcı olabilecektir. Bu varsayımdan hareketle çalışmada, gönüllü vergi uyumu sürdürülebilir tüketim davranışı kapsamında incelenmiştir. Tüketicilerin sürdürülebilir tüketim davranışları ile gönüllü vergi uyum düzeyleri arasında da ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu ilişkide çevre duyarlılığı ve tasarruf faktörlerinin, ihtiyaç dışı satın alma ve yeniden kullanılabilirlik faktörlerine göre daha etkili olduğu söylenebilir. Çalışma kapsamında demografik faktörlere göre sürdürülebilir tüketim davranışları incelenmiş olup 45-54 yaş grubunun diğer yaş gruplarına göre, evli bireylerin bekarlara göre, orta gelir düzeyine sahip bireylerin diğer gelir düzeyindeki bireylere göre, doktora düzeyinde eğitime sahip bireylerin diğer eğitim düzeyindeki bireylere göre ve kamu çalışanlarının diğer meslek gruplarına göre sürdürülebilir tüketim davranış düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Çalışma kapsamında ayrıca gönüllü vergi uyumu düzeyi verileri de incelenmiş olup, kadınlara göre erkeklerin, 45-54 yaş grubundaki bireylerin diğer yaş gruplarındaki bireylere göre, evli bireylerin bekarlara göre, orta gelir düzeyine sahip tüketicilerin diğer gelir gruplarına göre, akademisyenlerin diğer meslek gruplarına göre gönüllü vergi uyum düzeylerinin daha yüksek düzeyde oldukları belirlenmiştir.

Her iki analizin verileri birlikte değerlendirildiğinde yaş, gelir düzeyi ve eğitim düzeyi arttıkça sürdürülebilir tüketim davranışının ve dolayısıyla da gönüllü vergi uyum düzeyinin de arttığı ifade edilebilir. Ayrıca toplumda evli bireylerin bekar bireylere göre hem sürdürülebilir tüketim davranışlarının daha yüksek düzeyde olduğu hem de bu davranışlarına bağlı olarak gönüllü vergi uyumlarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Bunların yanı sıra orta gelir düzeyine sahip bireylerin düşük ve yüksek gelir düzeyine sahip bireylere göre daha yüksek düzeyde sürdürülebilir tüketim davranışında buldukları ve dolayısıyla da gönüllü vergi uyum düzeylerinin daha yüksek olduğu ifade edilebilir. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre çalışan bireylerin çalışmayan bireylere nazaran sürdürülebilir tüketim davranışlarının ve dolayısıyla da gönüllü vergi uyum düzeylerinin çalışmayan bireylere göre daha yüksek olduğu da söylenebilir.

Elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde sürdürülebilir tüketim davranışı ve dolayısıyla gönüllü vergi uyum düzeyinin belirleyicisi olan temel demografik değişkenin “eğitim düzeyi” olduğu ifade edilebilir. Bu anlamda, eğitim politikalarının gözden geçirilmesi ve bireylerin sürdürülebilir tüketim davranışlarına yönelik bilinç düzeyini artırıcı eğitim uygulamalarının geliştirilmesinin ülkemizde sürdürülebilir tüketim davranışı ve buna bağlı olarak gönüllü vergi uyum düzeyinin artırılmasına katkıda bulunabileceği öngörülmektedir. Böylece 17 sürdürülebilir kalkınma hedefinden biri olan “sürdürülebilir tüketim” hedefine ulaşılarak sürdürülebilir kalkınma amacına hizmet edilmiş olacaktır.

Kaynakça

- Adams, B. (2008). *Green Development Environment and Sustainability in a Developing World*, London: Routledge.
- Azapagic, A. (2023). About of Journal. *Sustainable Production and Consumption*. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/journal/sustainable-production-and-consumption>
- Baş, T. (2008). *Anket Nasıl Hazırlanır? Anket Nasıl Değerlendirilir?*, Ankara:Seçkin Kitabevi.
- Bird, R., & Davis-Nozemack, K. (2018). Tax Avoidance as a Sustainability Problem. *Journal of Business Ethics*, 151(4),1009-1025. <https://doi.org/10.1007/s10551-016-3162-2>
- Cialdini, R. B., & Trost, M. R. (1998). Social Influence: Social Norms, Conformity And Compliance. *The Handbook of Social Psychology*, Vols. 1 and 2 (4th Ed.), 151–192. Erişim adresi: http://www.communicationcache.com/uploads/1/0/8/8/10887248/social_influence_-_social_norms_conformity_and_compliance_1998.pdf
- Coltfeiler, C.T.(1983), Tax Evasion wiht Tax Rates: An Analysis of Individual Returns, *The Review of Economics and Statistics*, 65(3), 363-373. Erişim adresi: https://econpapers.repec.org/scripts/redir_pf?u=http%3A%2F%2Flinks.jstor.org%2F%2Fsici%3F%3F%3D0034-6535%2528198308%252965%253A3%253C363%253A%253ATEATRA%253E2.0.CO%253B2-3%26origin%3Drepec;h=repec:tpr:restat:v:65:y:1983:i:3:p:363-73
- Crane, S. E., Nourzad, F. (1990). Tax Rates and Tax Evasion: Evidence from California Amnesty Data. *National Tax Journal*, 43(2), 189-199. Erişim adresi: https://epublications.marquette.edu/econ_fac/479/
- Dell’anno, R. (2009) Tax Evasion, Tax Morale and Policy Maker’s Effectiveness. *The Journal of Sosoio_Economics*, 38, 988-997. Erişim adresi: https://econpapers.repec.org/scripts/redir_pf?u=http%3A%2F%2Fwww.sciencedirect.com%2Fscience%2Farticle%2FB6W5H-4WKTWX3-6%2F2%2Ff0c37345e9becb4e42243e0c1b4ac870;h=repec:eee:soceco:v:38:y:2009:i:6:p:988-997
- Demir, İ. C. (2008). *Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri: Ege Bölgesi Örneği*. (Doktora Tezi) 9 Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Devos, K.(2005), The Attitudes of Tertiary Students on Tax Evasion and the Penalties for Tax Evasion – A Pilot Study and Demographic Analysis, *eJournal of Tax Research*, 3(2) 222-273. Erişim adresi: <https://ssrn.com/abstract=874858>
- Doğan, O., Bulut, Z. A. & Çımrın, F. K. (2015). Bireylerin Sürdürülebilir Tüketim Davranışlarının Ölçülmesine Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(4), 659-678. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/30617>
- Drexhage, J., & Murphy, D.(2010). *Sustainable Development: From Brundtland to Rio 2012*. United New York: Nations Headquarters.
- Durham, Y., Manly, T.S., & Ritsema, C.(2014). The Effects of Income Source Context and Income Level on Tax Compliance Decisions in a Dynamic Experiment. *Journal of Economic Psychology*, 40, 220-233. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2012.09.012>

- Erard, B.(1993). Taxation with Representation: An Analysis of the Role of Tax Practitioners in Tax Compliance. *Journal of Public Economics*, 52(2),163-197. [https://doi.org/10.1016/0047-2727\(93\)90019-P](https://doi.org/10.1016/0047-2727(93)90019-P)
- García-Valiñan, M. A., Macintyre, A., & Torgler, B.(2012). Volunteering, Pro-Environmental Attitudes and Norms. *The Journal of Socio-Economics*, 41(4): 455–467. <https://doi.org/10.1016/j.socec.2011.07.001>
- Gashi, M., & Kukaj, H.(2016). The Effect of Tax Rates on Fiscal Evasion and Avoidance. *European Journal of Sustainable Development* , 5(1), 31-38. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2016.v5n1p31>
- Gioacchino, D.D., & Patriarca, F. (2017). Tax Compliance, Income Distribution and Social Norms. *Theoretical Economics Letters*, 2017, 7, 589-595. <https://doi.org/10.4236/tel.2017.73044>
- Gökbunar, A.R., Salim, S., & Yanıkkaya H.(2007). Türkiye’de Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. *Ekonomik Yaklaşım*, 18(63), 69-94. <https://doi.org/10.5455/ey.10632>
- Gürler Hazman, G. (2009). Vergi Bilincini Etkileyen Muhtemel Dışsal Etkenlerin Lojistik Regresyon Analizi İle Tespiti. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 4(1), 53-71. Erişim adresi: <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868554.pdf>
- IISD. (1995). *Oslo Roundtable On Sustainable Production And Consumption*. New York: The International Institute for Sustainable Development (IISD).
- Jackson, T. (2005). *Motivating Sustainable Consumption: A Review of Evidence on Consumer Behaviour and Behavioural Change*. London: Policy Stud. Inst.
- Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karaca, C., Oktay, S. & Yemez, İ. (2020). Vergi Uyumunun Ekonomik Ve Sosyo-Kültürel Belirleyicileri: Sivas İli Örneği. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. Sonbahar Özel Sayı, 62-73. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gopsbad/issue/57502/790775>
- Kaynar-Bilgin, H. (2011). Türkiye’de Vergi Ahlakının Belirleyicileri. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 38(2), 167-190. Erişim adresi: <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/118657/turkiyede-vergi-ahlakinin-belirleyicileri>
- Kirchler, E.(2007). *The Economic Psychology of Tax Behaviour*. Austria: Cambridge University Press.
- Kirchler, E. & Wahl, I. (2010). Tax Compliance Inventory Tax-I: Designing an Inventory for Surveys of Tax Compliance. *Journal of Economic Psychology*. 31:331-346. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2010.01.002>
- Lewis, A. (1982). The Social Psychology of Taxation. *British Journal of Social Psychology*, 21(2), 151-158. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1982.tb00523.x>
- Muehlbacher, S., Kirchler, E., Hoelzl, E. Ashby, J., Berti, C., Job, J., Kemp, S., Peterlik, U., Lévy, C. R., & Waldherr, K.(2008). Hard Earned Income and Tax Compliance A Survey in Eight Nations. *European Psychologist* , 13, 298-304. <https://doi.org/10.1027/1016-9040.13.4.298>
- Muter, N.B., Sakıncı, S., & Çelebi, A. K,(1993), Mükelleflerin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları Araştırması: Manisa İli Vergi Mükellefleri Üzerine Bir Anket Çalışması, Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, Manisa. Erişim adresi: https://www.academia.edu/1987261/M%C3%BCkelleflerin_Vergi_Kar%C5%9F%C4%B1s%C4%B1ndaki_Tutum_ve_Davran%C4%B1%C5%9Flar%C4%B1_Ara%C5%9F%C4%B1rmas%C4%B1_Manisa_%C4%B0li_Vergi_M%C3%BCkellefleri_%C3%9Czerine_Bir_Anket_%C3%87al%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1
- Nakip, M. (2006). *SPSS Uygulamalı Pazarlama Araştırma Teknikleri*, Ankara: Seçkin Kitabevi.
- OECD. (2014). *Measures of Tax Compliance Outcomes: A Practical Guide*. OECD Publishing. Erişim adresi: <https://www.oecd.org/tax/administration/measures-of-tax-compliance-outcomes-9789264223233-en.htm>

- Ofstad, S., Westly, L., & Bratelli, T. (1994). *Symposium: sustainable consumption*. Ministry of Environment, Oslo, Norway. Erişim adresi: <https://www.worldcat.org/title/symposium-sustainable-consumption-19-20-january-1994-oslo-norway/oclc/79024864>
- Onu, D, Oats, L. (2015). Social Norms and Tax Compliance. *Tax Administration Research Center*, HM Treasury. Erişim adresi: https://tarc.exeter.ac.uk/media/universityofexeter/businessschool/documents/centres/tarc/publications/discussionpapers/Social_norms_and_tax_compliance_May_14.pdf
- Otto, C., Donald, N., & Schultz, J.(1987), Taxpayer Attitudes Toward Tax Audit Risk. *Journal of Economic Psychology*, 8(3), 299-309. Erişim adresi: <https://econpapers.repec.org/scripts/redir.pf?u=http%3A%2F%2Fwww.sciencedirect.com%2Fscience%2Farticle%2Fpii%2F0167-4870%2887%2990025-0;h=repec:eee:joepsy:v:8:y:1987:i:3:p:299-309>
- Ömürbek, N., Çiçek, H. G. & Çiçek, S. (2007). Vergi Bilinci Üzerine Bir İnceleme: Üniversite Öğrencileri Üzerinden yapılan Anketin Bulguları. *Maliye Dergisi*, 153, 102-122. Erişim adresi: https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/omurbek_cicek_cicek.pdf
- Roy, M. (2021). *Sustainable Development Strategies: Engineering, Culture and Economics*. Chennai, India: Butterworth-Heinemann, Imprint of Elsevier. Erişim adresi: [https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=AnX4DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Roy,+M.+\(2021\).+Sustainable+Development+Strategies:+Engineering,+Culture+and+Economics,+Butterworth-Heinemann,+Imprint+of+Elsevier&ots=i5R5QgEMi&sig=HE76OubHkKOsRGNOaN-hKj-b1KY&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=AnX4DwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Roy,+M.+(2021).+Sustainable+Development+Strategies:+Engineering,+Culture+and+Economics,+Butterworth-Heinemann,+Imprint+of+Elsevier&ots=i5R5QgEMi&sig=HE76OubHkKOsRGNOaN-hKj-b1KY&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)
- Rueggerer, D., King, E.W.(1992). A study of the Effect of Age nad Gender Upon Student Business Ethics. *Journal of Business Ethics*, 11(3), 179-186. https://doi.org/10.1007/978-94-007-4126-3_14
- Schmölders, G. (1959). Fiscal Psychology: A New Branch Of Public Finance. *National Tax Journal*, 12(4), 340–345. <https://doi.org/10.1086/NTJ41790780>
- Slemrod, J. (1985). The Return to Tax Simplification: An Econometric Analysis. *Public Finance Review*, 17(1). <https://doi.org/10.1177/109114218901700101>
- Serim, N. (2015). Gönüllü Vergi Uyumunu Arttırmada Kamu Otoritesinin Düzenleyici Rolünün Ve Mükellef Çevresinin Önemi: Sıralı Probit Modeli Yaklaşımı. *AKÜ İİBF Dergisi*, 17(1), 141-156. <https://doi.org/10.5578/jeas.9714>
- Slemrod, J., & Yitzhaki, S. (2002). *Tax Avoidance, Evasion, And Administration*. In A. J. Auerbach & M. Feldstein (Eds.), *Handbook of public economics (1423-1470)*. Amsterdam, London, and New York: Elsevier B.V. North Holland Publishers.
- Smith, V. L. (2003). Constructivist And Ecological Rationality In Economics. *American Economic Review*, 93(3), 465–508. Erişim adresi: https://www.academia.edu/17751017/Constructivist_and_Ecological_Rationality_in_Economics
- Taylor, N. (2003). Understanding Taxpayer Attitudes Through Understanding Taxpayer Identities içinde, Valerie Braithwaite (ed), *Taxing Democracy: Understanding Tax Avoidance and Evasion*, 71. <https://doi.org/10.4324/9781315241746>
- Togler, B, & Schneider, F.(2009), The Impact of Tax Morale and Institutional Quality on Shadow Economy. *Journal of Economic Psychology*, 30(2), 228-245. Erişim adresi: <https://docs.iza.org/dp2541.pdf>
- Togler, B.(2004). Tax Morale in Asian Countries. *Journal of Economic Psychology*, 15, 237-266. Erişim adresi: <https://ideas.repec.org/a/eee/asieco/v15y2004i2p237-266.html>
- Togler, B. (2007). *The Importance of Faith: Tax Morale : A Theoretical and Emprical Analysis*. Northampton, USA: Edward Elgar Publishing.

- Tuay, E. & Güvenç, İ. (2007). Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı. *GİB*. Erişim adresi: <https://docplayer.biz.tr/30452-Turkiye-de-mukelleflerin-vergiye-bakisi.html>
- UN. (2022). Sustainable Development Goals Report. Erişim adresi: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/progress-report/>
- UN. (2023). Sustainable Consumption And Production Policies. Erişim adresi: <https://www.unep.org/explore-topics/resource-efficiency/what-we-do/sustainable-consumption-and-production-policies>
- Webley, P. (2003). *Tax Compliance By Business*. Hans Sjögren and Göran Skogh (eds), New Perspectives on Economic Crime .
- Webley, P., Adams, C., & Elffers, H.(2002). VAT Compliance in the United Kingdom, Working Paper No 41, Centre for Tax System Integrity. Erişim adresi: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=2596ba929ce2a65e6e8703d30436ee3cee96c832>
- Weigel, R. H., Helsing, D. J., & Elffers, H. (1987). Tax Evasion Research: A Critical Appraisal And Theoretical Model. *Journal of Economic Psychology*, 8(2), 215–235. [https://doi.org/10.1016/0167-4870\(87\)90021-3](https://doi.org/10.1016/0167-4870(87)90021-3)
- Williams, K., & Dair, C. (2007). A Framework Of Sustainable Behaviours That Can Be Enabled Through The Design Of Neighbourhood- Scale Developments. *Sustainable Development*, 15(3), 160- 173. <https://doi.org/10.1002/sd.311>
- World Economic Forum (2022). The Biscay Model: Innovation In Taxation Could Advance The Sdgs. An Expert Explains, <https://www.weforum.org/agenda/2022/03/biscay-model-taxation-advance-sdgs/>
- Zu, L. (2013). Sustainable Production and Consumption, İçinde Encyclopedia of Corporate Social Responsibility Editör. Idowu S., Springer. Erişim adresi: https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-642-28036-8_258
- Zukin S., Maguire JS. (2004). Consumers and Consumption. Annual Review. Sociology 30, 173–97. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/29737690>
- <https://www.un.org/sustainabledevelopment/progress-report/>
- <https://www.sciencedirect.com/journal/sustainable-production-and-consumption>
- <https://www.unep.org/explore-topics/resource-efficiency/what-we-do/sustainable-consumption-and-production-policies>

Research Article**Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi Olarak Sürdürülebilir Tüketim ve Gönüllü Vergi Uyumu İlişkisi***Relationship with Sustainable Consumption as A Sustainable Development Goal And Volunteer Tax Compliance*

Sabiha KILIÇ Prof.Dr., Hitit Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü sabihakilic@hitit.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-0906-4567	Deniz AYTAÇ Prof.Dr., Hitit Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü denizaytac@hitit.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-7546-2734
---	---

Extensive Summary**Background:**

Industrialization, population growth, diversification, and increasing consumption habits put pressure on the environment and natural resources. Industrial production and consumption patterns have led to the intensification of natural resource use on the one hand, and chemical waste accumulation and environmental pollution on the other. The realization that resources are not infinite and therefore continuous growth cannot be sustained has made it necessary to take measures regarding the sustainability of the environment and natural resources worldwide. Growing environmental, economic, and social challenges have caused sustainability concerns to gain momentum all over the world. Sustainable development, which is a global goal in the process, was embodied in the scope of 17 goals by the United Nations in 2015. Sustainable consumption and production, which are among the 17 goals, serve the purpose of maintaining the livelihoods of current and future generations. The importance of sustainable consumption, which represents the environmentally friendly green consumption approach with the effective use and protection of resources, is increasing rapidly on a global scale. While targeting the sustainability of development within the scope of 17 goals, including sustainable consumption, another important issue arises in the financing of sustainability. The United Nations sees local resources and taxation as the main means of financing in this regard. In this context, tax revenues, which are the main sources of financing for sustainable development, and in this context, reducing tax avoidance in increasing tax revenue is another important issue. As tax avoidance decreases, tax compliance will increase, which will contribute to tax revenues and thus to revenue. In this context, increasing tax compliance, which is directly related to tax avoidance, has a key importance in financing development for all countries. At this point, examining the factors affecting tax compliance, which has a key role in tax revenues, is important in financing development. Although there are many factors that affect tax compliance, social norms are the most important of these basic factors. Social norms, including environmental behaviors, are effective in sustainable consumption as well as tax compliance. This study, it is aimed to examine the relationship between two variables that are directly affected by social norms. The study has original value as it is the first study in the literature terms of addressing the relationship between sustainable consumption and tax compliance from the perspective of social norms. The study aims to contribute to the literature in terms of investigating whether sustainable consumption behavior increases tax revenue by increasing tax compliance and thus serves its own financing as a sustainable development goal. In this context, in the first part of the study, the concept of sustainable consumption as a sustainable development goal and the relationship of taxation, in the second part, the connection of tax compliance and sustainable consumption on the basis of social norms is discussed. In the third part, the methods and findings used in the analysis of the relationship between tax compliance and sustainable consumption behavior are given. In the section below, there is detailed information about the concept of sustainable consumption, which is one of the sustainable development goals, and taxation.

Research Purpose:

This study aims to examine the relationship between sustainable consumption as a sustainable development goal and tax compliance as a tool serving this purpose.

Methodology:

The study data were obtained using the survey technique. The raw data obtained were evaluated with the SPSS 26.0 package program. Descriptive statistics showing percentages and frequencies were used to analyze the data. According to the research model, Factor Analysis was used to determine the factors that affect voluntary tax compliance. According to the demographic characteristics of consumers, whether there is a difference between sustainable consumption behaviors and voluntary tax compliance levels was analyzed using the ANOVA method. The regression method was used in order to determine whether there is a relationship between the sustainable consumption behaviors of consumers and their voluntary tax compliance levels.

Findings:

Sustainable development as a global policy has been embodied in 17 specific goals. Sustainable consumption, which is among these seventeen goals, is especially important in sustaining the livelihoods of current and future generations. Along with the other sixteen targets, tax revenues are the main financing tool for achieving the sustainable consumption target. Tax revenues and tax proceeds which will increase due to the decrease in tax losses and evasion, will be able to finance the sustainable consumption target. In this context, tax compliance is important in minimizing tax losses. There is an important relationship between the aim of sustainable consumption and tax compliance, which will serve to increase tax revenues, in terms of social norms. Both sustainable consumption and tax compliance are directly affected by social norms. On the one hand, social norms will increase tax compliance and increase tax revenues and finance the sustainable consumption target, on the other hand, increasing sustainable consumption behavior within the scope of social norms will help finance by increasing tax compliance. Based on this assumption, voluntary tax compliance was examined within the scope of sustainable consumption behavior in the study. It has also been determined that there is a relationship between the sustainable consumption behaviors of consumers and voluntary tax compliance levels. It can be said that environmental awareness and saving factors are more effective than unnecessary purchasing and reusability factors in this relationship. Within the scope of the study, sustainable consumption behaviors were examined according to demographic factors. Accordingly, the groups with a higher level of sustainable consumption behavior include the 45-54 age group, married individuals, individuals with doctoral education, and public personnel. Voluntary tax compliance level data were also examined within the scope of the study. According to the findings, women, individuals in the 45-54 age group, married people, and academics are among the groups with a higher voluntary tax compliance level.

Conclusions:

When the data of both analyzes are evaluated together, it can be stated that as age, income level, and education level increase, sustainable consumption behavior and therefore voluntary tax compliance level also increase. In addition, it can be said that married individuals in society have a higher level of sustainable consumption behaviors compared to single individuals and, depending on these behaviors, voluntary tax compliance is higher. In addition, it can be stated that middle-income individuals have a higher level of sustainable consumption behavior than individuals with low and high-income levels, and therefore, their voluntary tax compliance levels are higher. According to the findings obtained as a result of the analysis, it can be said that the sustainable consumption behaviors of working individuals and therefore the voluntary tax compliance levels are higher than those of non-working individuals. When the findings are evaluated in general, it can be stated that the basic demographic variable, which is the determinant of sustainable consumption behavior and therefore voluntary tax compliance level, is "education level". In this sense, it is predicted that the review of education policies and the development of educational practices that increase the awareness of individuals' sustainable consumption behaviors can contribute to increasing the level of sustainable consumer behavior and, accordingly, voluntary tax

compliance in our country. Thus, the goal of "sustainable consumption", which is one of the 17 sustainable development goals, will be achieved and the purpose of sustainable development will be served.